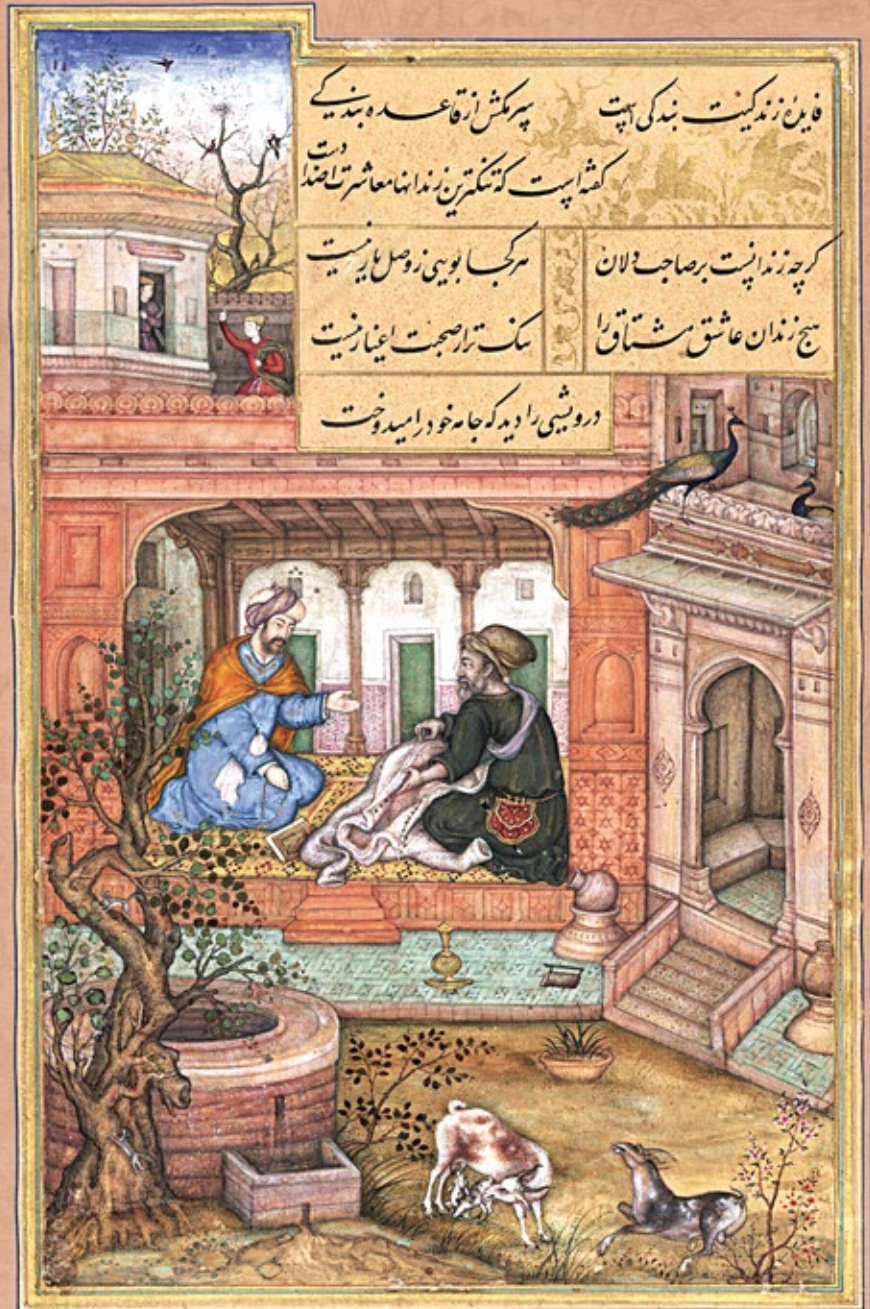

گزارش میراث

فصلنامه اطلاع‌رسانی در حوزه نقد و تصحیح متون، نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی

دوره سوم، سال پنجم، شماره سوم و چهارم، پاییز - زمستان ۱۳۹۹ [انتشار: بهار ۱۴۰۱]

سرخس: چرا از ترجمه غافلیم؟ ● رساله‌ای درباره سرگذشت و آثار ارسطو / مواند راند، ترجمه حسین مصمصی مصلح ● یک داستان عاشقانه دور از انتظار: ارزیابی مجدد انتساب خسرونامه / لستین اوسلی، ترجمه شکوه سیدی ● ابوالسحاق کازرونی و دوروش‌های اسحاقی در آناتولی / فواد کوروش، ترجمه به آگاشی، پ. وینک، ترجمه از آگاشی به زکریا جمال کوروش، ترجمه به فارسی محبت لغوری ● نسخه‌های نویافته از هزار حکایت صوفیان / سید عالم‌مهدی ● دوستی شاه خورشید / سید احمدرضا قائم‌مقام ● بیاض صائب / سید جعفر حسین لشکوری ● استنراقاتی بر مقدمه چاپ عکسی تاریخ سیستان / حمیدرضا بابکی سلمانی ● آگاهی‌هایی دیگر از شاعر «ز گهواره تا گور دانش بجوی» و خاندان او / حمیدرضا لهنیز سیدی ● بررسی اشعار دو شمس حاجی در مجموعه لطایف و سفینه نظریات / محسن شریف صبی ● مکویات قدیم یا مکویات صلیبی؟ ادراک بر نام یک اثر / مستصاف غامدی ● بررسی یک احتمال: جای خالی عنوان «عروش الدین» در لباب الایجاب / سارا سلیمان کشکولی ● بررسی ابیاتی از تفریحی سیستانی بر اساس جنگ یحیی توفیق / مجله‌نامه نادر ● زیر ردای مستشرقین: مسیر اکتشاف نسخه‌های سفرنامه ابن بطوطه / رحانه بهبودی ● اهمیت فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه کنگره (آمریکا) از دیدگاه شبه‌فازره / عارف نوشاهی ● نکاتی درباره تصحیح تازه فرامرزانیه کوچک و سراینده و زمان نظم آن / سجاد آبنلو ● ترجمه یا مرجمه؟ (نویسه‌هایی درباره پژوهشی در طبایع الحیوان) / یوسف الهادی، ترجمه سلمان صابک ● ملاحظاتی متن تصحیح‌شده عجایب الدنیا / سید رضا موسوی هفتاد، رادمیان رسولی مهربانی ● ریشه‌شناسی چه می‌کنند؟ (۱۲) / یک لقب و منصب پادسی در اسناد آرامی باستان / والتر برونونو هینک، ترجمه سید احمدرضا قائم‌مقام ● ایران در متون و منابع عثمانی (۲۳) / آثار احمد جودت‌پاشا / نصرالله مصلح ● توضیحی درباره «سین زایی» و «شین زایی» / علی‌شرف صابقی ● چند - مسوول‌رستری‌پور

فین زندگیت بندگی بهت
 پرکش از قاعده بندگی
 کشف است که تنگترین زندانها معاشره است
 کرچه زندانیت بر صاحب دلان
 هیچ زندان عاشق مشتاق را
 هر کجا بویی ز وصل یاریست
 سنگ ترا صجبت ایغار نیست
 درویشی را دید که جامه خود را امید خوست

فهرست

سرخن

چرا از ترجمه غافلیم؟ ۴-۳

جستار

رساله‌های درباره سرگذشت و آثار ارسطو / مروان راشد: ترجمه: حسین معصومی همدانی ۸-۵

یک داستان عاشقانه دور از انتظار: ارزیابی مجدد انتساب خسرونامه / آستین اوملی: ترجمه: شکوفه میبیدی ۳۳-۹

ابواسحاق کازرونی و درویش‌های اسحاقی در آناتولی / فواد کوپرولی: ترجمه به آلمانی: پ. ویتیک: ترجمه از آلمانی به ترکی: ۴۰-۳۴

جمال کوپرولی: ترجمه به فارسی: حجت فخری ۵۰-۴۱

نسخه‌های نویافته از هزار حکایت صوفیان / حامد خانی‌پور ۵۵-۵۱

دوستی خاله خرسه / سید احمد رضا قائم‌مقامی ۵۹-۵۶

بیاض صائب / سید جعفر حسینی اشکوری ۶۶-۶۰

استدراکاتی بر مقدمه چاپ عکسی تاریخ سیستان / حمیدرضا (بابک) سلمانی ۷۲-۶۷

آگاهی‌هایی دیگر از شاعر «ز گهواره تا گور دانش بجوی» و خاندان او / حمیدرضا فهندژ سعدی ۷۵-۷۳

بررسی اشعار دو شمس حاجی در مجموعه لطایف و سفینه طرایف / محسن شریفی صحنی ۷۸-۷۶

مکتوبات قدیم یا مکتوبات صلی؟ (درنگی بر نام یک اثر) / محمّدصادق خانی ۸۰-۷۹

بررسی یک احتمال: جای خالی عنوان «عروش الدین» در لباب الالباب / سارا سلیمانی کشکولی ۸۷-۸۱

بررسی ابیاتی از فخری سیستانی بر اساس جنگ یحیی توفیق / کیامهر نامور ۹۵-۸۸

زیرردای مستشرقین: مسیر اکتشاف نسخه‌های سفرنامه ابن بطوطه / ریحانه بهبودی ۹۸-۹۶

نقد و بررسی

اهمیت فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه کنگره (آمریکا) از دیدگاه شبه‌فازره / عارف نوشاهی ... ۱۱۳-۹۹

نکاتی درباره تصحیح تازه فرامرنامه کوچک و سراینده و زمان نظم آن / سجاد آیدنلو ۱۲۳-۱۱۴

ترجمه یا مرجمه؟ (توضیحاتی درباره پژوهشی در طبائع الحیوان) / یوسف الهادی: ترجمه: سلمان ساکت ۱۴۵-۱۲۴

ملاحظاتی در متن تصحیح‌شده عجایب الدنیا / سید رضا موسوی هفتاثر: رادمان رسولی مهربانی ۱۴۵-۱۲۴

پژوهش‌های دبایستی

ریشه‌شناس چه می‌کند؟ (۱۲) (یک لقب و منصب پارسی در اسناد آرامی باستان) / والتر برونو هنینگ: ترجمه: سید احمد رضا قائم‌مقامی ۱۵۱-۱۴۶

ایران «متون و منابع عثمانی» (۳)

آثار احمد جودت‌پاشا / نصرالله صالحی ۱۵۶-۱۵۲

دبارة نوسازی پیرین

توضیحی درباره «سین زایی» و «شین زایی» / علی‌اشرف صادقی ۱۵۹-۱۵۷

چند - چند / مسعود راستی‌پور ۱۵۹-۱۵۷

استدراکاتی بر مقدمه چاپ عکسی تاریخ سیستان

حمیدرضا (بابک) سلمانی

hr.salmani@gmail.com

فرزندش «ابونصر هبة الله بن عبد الجبار» که نامشان در منابع حدیثی دیده می‌شود، هر دو باید با امام فاخر محل بحث مربوط باشند. آنچه اینک باید به آن اطلاعات افزود این است که منتخبی از یک اثر ابونصر هبة الله بن عبد الجبار (به نام کتاب السبعیات) در دست داریم که اولاً پیوستگی نویسنده را با امام فاخر اثبات می‌کند و ثانیاً اطلاعاتی ارزشمند درباره بعضی مشایخ سیستان (از جمله فاخر بن معاذ) به دست می‌دهد. اصل کتاب السبعیات ظاهراً از میان رفته و تنها گزیده‌ای از اجزای اول و دوم آن، به انتخاب و کتابت ابراهیم بن محمد بن الازهر الصریفینی (متوفی ۶۴۱ق) باقی مانده است. این گزیده بخشی است از مجموعه پنج متن حدیثی، که نخستین و مهم‌ترین متن آن مجموعه المنتخب من السیاق عبدالغافر فارسی است که پیش‌تر -ابتدا به صورت عکسی (به کوشش ریچارد فرای) و بعد به صورت حروفی (به تصحیح محمد کاظم محمودی) - منتشر شده است. صریفینی در پایان همین متن اخیر، یعنی المنتخب من السیاق، تاریخ کتابت را ربیع الاول ۶۲۲ق ثبت کرده و گویا تاریخ تحریر بقیه مجموعه نیز باید در همان ایام بوده باشد. این مجموعه به شماره ۱۱۵۲ در کتابخانه کوپریلی ترکیه محفوظ است.^۲

اطلاعات مهم‌تر این متن را در ادامه ذکر خواهیم کرد، اما پیش از آن یادآوری می‌کنیم که نام بسیاری از علمای سیستانی که در این متن آمده - و برخی از آنها در متون دیگر هم دیده می‌شوند - در تاریخ سیستان وجود ندارد. اساساً فهرست تاریخ سیستان از این چشم‌انداز قدری عجیب است، زیرا نه تنها نام بسیاری از علمای نام‌آور و بزرگ را از قلم انداخته، بلکه در سوی دیگر نام کسانی را ذکر کرده که شهرت زیادی ندارند و شناسایی آنان آسان نیست (از جمله چند نام پایانی فهرست که باید از معاصران نویسنده باشند). این غرابت به ویژه از آن روست که به نظر می‌رسد این فهرست در اصل به متولّدین و منتسبین سیستان محدود

۲. تصویری از نسخه المنتخب من کتاب السبعیات همین مجموعه در کتابخانه مینوی و نیز کتابخانه دایرة المعارف بزرگ ظاهراً موجود است؛ با این حال ما در این یادداشت از تصویر اصلی مجموعه بهره برده‌ایم. تصویر این دستنویس در پیوند زیر قابل دسترسی است:

<http://shorturl.at/dhsE4>

حدود یک ماه پیش، انتشارات کتابخانه مجلس عکس نسخه منحصربه‌فرد تاریخ سیستان را با مقدمه نگارنده این سطور چاپ کرد. کوشش سه - چهارساله ما برای حل مسائل متن گاه موفقیت‌آمیز نبوده و از این رو در بعضی جاهای مقدمه تأکید کرده‌ایم که همچنان باید به جست‌وجو درباره آن مسائل ادامه داد. از زمان تحویل متن نهایی به انتشارات مجلس تا امروز در حدّ توان به جست‌وجو در این زمینه‌ها ادامه داده‌ایم و کوشیده‌ایم قدمی دیگر در تکمیل مباحث مقدمه برداریم. یکی از نتایج این کوشش مواجهه با نسخه‌ای از المنتخب من کتاب السبعیات ابونصر هبة الله سجزی است که خصوصاً می‌تواند برخی اطلاعات مربوط به بخش «فهرست علمای سیستان» را در مقدمه آن چاپ (ص هشتاد و چهار به بعد) تکمیل کند. این یادداشت کوتاه گزارشی است از آگاهی‌های جدیدی که از نسخه یادشده و نیز المنتخب من السیاق به دست می‌آید. جز این‌ها دو نکته دیگر نیز - اولی برای اصلاح یکی از استدلال‌های بخش فهرست علمای سیستان و دومی برای تکمیل مباحث مربوط به تعبیر «قسامات» و ضبط آن - طرح خواهد شد.

در بخش فهرست علمای سیستان و هنگام بحث از امام فاخر بن معاذ، گفته‌ایم که «عبدالجبار بن فاخر» و نیز

۱. این بخش، از آن جهت که شناسایی بخش قابل توجهی از افراد مذکور در متن ممکن نشده، از بخش‌های بحث برانگیز و پرابهام تاریخ سیستان است.

فاخر بن معاذ و تاریخ دقیق درگذشت او و نیز نام استادانش، در منابع دیگر دیده نمی‌شود. جز این‌ها، در بخش‌های دیگر متن نیز اطلاعاتی پراکنده درباره امام فاخر به چشم می‌خورد؛ از جمله این‌که او بر جنازه ابوعلی بن ابی‌اللیث (متوفی ۴۱۶ق)، که مدتی در «باب فارس» سیستان مجلس می‌نهاد و سرانجام هم در باب جرجان (از ناحیه باب فارس)^۴ دفن شده، نماز خوانده است (همان: ۲۱۴پ)؛ یا این‌که ابونصر [—؟] (۴۰۴ - ۴۸۰ق) که مشایخ سیستان از او روایت می‌کرده‌اند و نیز قاضی ابوشریف قرشی (م. ۴۸۲ق) که مدتی طولانی متولی قضای سیستان و استاد بعضی محدثان آن‌جا بوده، هر دو از امام فاخر بن معاذ سماع داشته‌اند (همان: ۲۱۴پ، ۲۱۶پ).^۵

نویسنده در ادامه شرح حال پدرش، عبدالجبار بن فاخر، را هم آورده است. این شرح حال مستقیماً به بحث ما مربوط نیست، اما نقل آن، به دلیل اهمیت اطلاعاتی که درباره فرزندان دیگر فاخر بن معاذ و نیز تاریخ تولد خود نویسنده و مسائل دیگر به دست می‌دهد (و این اطلاعات در منابع دیگر اغلب دیده نمی‌شود)، بی‌فایده نیست (نک. ت. ۱):

و اما والدی فهو شیخ سجستان و الامام القايم بين اهلها في الطائفة المنصورة الحديث. و كان عقد مجلس التذكير في عهد والده و مجلس الاملا بعده. و [کلمه‌ای ناخوانا] حافظ امام في التذكير و علم التفسير. يروى عن والده و اخويه^۶ و الائمة. و رحل الى هراة مرتين. توفي ليلة الاربعاء

۴. باز از همان متن معلوم می‌شود که مشایخ دیگری نیز در آن‌جا، که به قول نویسنده گورستانی عتیق و کهن داشته، دفن شده‌اند (همان: ۲۱۴پ). از این گورستان در تاریخ سیستان ذکری به میان نیامده است.

۵. عبدالغافر فارسی ضمن شرح حال امام ابوالحسن بوشنجی - متوفی ۴۶۷ق - می‌گوید: «صحب... الامام فاخر السجزي الضرير بسبت في رحلته الى غزنة» (الفارسی، ۱۳۹۱: ۴۸۱؛ الفارسی، ۱۳۸۴: ۲۰۵). از نظر تاریخی منعی ندارد که منظور همین امام فاخر بن معاذ باشد، الا آن‌که آن لقب «ضریر» قرینه‌ای مؤید در تاریخ سیستان و کتاب السبعیات ندارد (ضمناً این امام بوشنجی شعری هم در مدح یحیی بن عمار گفته که ابیانی از آن در المختصر من السیاق آمده است؛ نک. الفارسی، ۱۳۸۴: ۲۰۵).

۶. دو تن از فرزندان فاخر بن معاذ را، که هر دو اهل علم - و به تعبیر نویسنده تاریخ سیستان فقیه - بوده‌اند، از طریق تاریخ سیستان می‌شناسیم: عبدالحمید و عبدالسلام (مقدمه چاپ عکسی: هشتادونه). منظور از «اخویه» در این‌جا می‌تواند همین دو برادر باشد. ضمناً بعید نیست عبدالغفار بن فاخر البستی هم، که در پیوست‌های چاپ عکسی (پیوست ۳، شماره ۷) چیزی از او نقل کرده‌ایم، فرزند همین فاخر بن معاذ باشد (از نظر نسبت «بستی» بسنجید با پی‌نوشت قبلی).

نبوده و مانند منابع دیگر - از قبیل تاریخ جرجان و تاریخ نیسابور و التدوین و... - به ذکر مشایخی اختصاص داشته که زمانی به سیستان آمده بوده‌اند (ذکر نسبت‌هایی مانند نوقانی و جوینی احتمالاً نتیجه چنین رویکردی است). غرض آن‌که یکی دیگر از فایده‌های منتخب کتاب السبعیات این است که نام برخی از عالمان سده‌های چهارم و پنجم سیستان را - که ساکن سیستان بوده و گاه همان‌جا دفن شده‌اند - معلوم می‌کند.^۳ باری، در این یادداشت مختصر چند اطلاع مهم‌تر المنتخب من کتاب السبعیات را نقل و احیاناً نکات ضروری دیگری را هم یادآوری می‌کنیم. مجموع اطلاعاتی که باید به مقدمه چاپ عکسی افزود این‌هاست (شماره‌های داخل کمانک ارجاع به مقدمه چاپ عکسی است):

۱. امام فاخر بن معاذ (صفحه هشتادونه)

یکی از مهم‌ترین آگاهی‌هایی که از کتاب السبعیات به دست می‌آید شرح حال جدّ نویسنده، یعنی امام فاخر بن معاذ، است. در مقدمه چاپ عکسی گفته‌ایم که جز یکی - دو اطلاع جزئی که از متن تاریخ سیستان برداشت می‌شود، آگاهی زیادی درباره فاخر بن معاذ نداریم. شرح حال مندرج در کتاب السبعیات مجموعه‌ای از آگاهی‌های جدید و قابل اعتماد به آن موارد اضافه می‌کند (نک. ت. ۱):

جدي الامام فاخر بن معاذ بن احمد بن محمد اشهر من ان يعرف. كان في الدّين و السنّة بمكان و ببلدنا يعرف السنّي بحبّه و الاقتدا بطريقته و سيرته. و هو امام بلامدافعة في علم التفسير و الحديث و المذهب و النظر. كان يعقد مجلس التذكير و التدريس و الاملا و كان ذا بيان و استنباط و ذا مروّة و سخا و ذا بدبّهة و خاطر. [يروى] عن ابي سليمان الخطابي و ابي علي الفقيه و ابي حاتم احمد بن الحسن و الحموي و غيرهم. روى عنه اهل سجستان و الغربا و والدي و عمّي. توفي غداة يوم الاحد الحادي عشر من رجب سنة سبع عشرة و اربع مائة. (الصريفيني، المنتخب من كتاب السبعيات، فاضل احمد: گ. ۲۱۲پ)

اغلب اطلاعاتی که در این بند آمده، از جمله نام اجداد

۳. کسانی مانند ابوالحسن علی بن بشری اللیثی السجزی، ابوالفضل الرجایی (؟) السجزی، ابوالقاسم بن عبدالرحمن السجزی الصیدلانی، ابونصر بن ابوالحسن بن ابوحاتم بن صلح التاجر السجزی، قاضی ابوشریف القرشی (قاضی سیستان).

و اللیل قد ادنی علی النصف السابع عشر من رجب سنة ست و خمسين و اربع مایه و كنت اذ ذاک ابن اربع عشرة سنة. و دفن فی المدينة بمحلة ...^۷ مهاجر فی حرب^۸ المدرسة المنسوبة الیه. (همان: ۲۱۲پ)

۲. ابوزکریا یحیی بن عمّار (صفحه نود)

اطّلاع دیگری که از کتاب السبعیات به دست می آید و به تاریخ سیستان مربوط است، گزارشی است که مؤلف درباره یحیی بن عمّار سجزی آورده است. یحیی بن عمّار از مشایخ خواجه عبدالله انصاری بوده و نام او به ویژه از این جهت در متون حدیثی فراوان دیده می شود، اما گزارشی با این دقت و جزئیات (و قدمت) در هیچ کدام از آن منابع وجود ندارد. این اطلاعات را باید به آنچه در مقدمه چاپ عکسی گفته ایم افزود:

ابوزکریا یحیی بن عمار بن العنبر الشیبانی النیهی السجزی. امام وقته دیناً و امانه و علماً و صیانه. کان سلطان العلماء فی عصره و انتقل الی هراة عند جور الایمة و غلبة الظلمة. فعظم شانه بین اهل هراة و کثر تبعه و صار مقدماً علی ایمة هراة و انتشرت طریقه و سیرته بینهم و جعلوه بینهم و بین الله اماماً مرضیاً. یروی عن ابیه و ابی عبدالله و ابی عبدالرحمن ابنی عدی بن حمدویه الصابونی و ابی علی الرفا. روى عنه الامام عبدالله الانصاری و ابونصر الطبسی و عبدالواحد الهروی و الناس. توفی بهراة فی السادس عشر من ذی القعدة سنة اثنتی و عشرين و اربع مایه و دفن بخدابان.^۹ و صلی علیه الامام ابوالفضل بن ابی سعد الزاهد. اخبرنا الامام عبدالله الانصاری قال سمعت یحیی بن عمار یقول العلوم خمسة: علم [هو] حیاة للذین و هو علم التوحید، و علم هو قوت للذین و هو العظة و الذکر، و علم هو ذوا للذین و هو الفقه، و علم هو ذا للذین و هو علم الکلام، و اراه

۷. ناخوانا؛ چیزی شبیه «نسخه». احتمالاً باید با تهل (تل) مهاجر در تاریخ سیستان (چاپ عکسی: ۹۲) که به عبارتی گورستان شهر سیستان بوده است مربوط باشد (پیداست که منظور از مدینه در این جا قصبه سیستان، یعنی زرنگ/زرنج، است).

۸. نسخه تقریباً چنین چیزی است. در هر حال مفهوم روشن نیست و ضبط درست احتمالاً باید چیز دیگری باشد.

۹. خدابان / خدابان از نواحی مشهور هرات است که از جمله به سبب آن که مدفن بسیاری از مشایخ و بزرگان بوده شهرتی دارد (در همین السبعیات هم چند باری دیده می شود)؛ چنان که گفته اند، همین نام است که در متون دوره های بعدتر به صورت «خیابان» به کار رفته است (از منظر اخیر نک. مقاله «خیابان» در فهرست منابع).

ذکر النجوم. و سمعت الامام عبدالله الانصاری قال سمعت ابانصر بن ابی الحسن بن ابی حاتم بن صلح التاجر السجزی قال تعرّی نسوة فی بستان شیخ یحیی و دخلن الما فنودیت من الشجرة: «لولا حرمة الشیخ الشیبانی لقطّعناک بنصفین». قال فقلت الشیخ یحیی ما علمهم بانک شیبانی؟. قال إنهم خلق مثل الانس یدرون ما ندری. و سمعت الامام عبدالله قال سمعت یحیی بن عمار الامام یقول علی المنبر قال ربکم عزوجل کنت کنزاً فاحببت أن اعرف. (همان: ۲۰۳پ و ۲۰۴ر)

۳. ابوعمر و النوقانی (نودویک)

در مقدمه چاپ عکسی گفته ایم که ابوعمر و النوقانی در تاریخ سیستان بر اساس ضبط منابع دیگر احتمالاً باید به «ابوعمر نوقانی» اصلاح شود. اینک اضافه می کنیم که کتاب السبعیات نیز این نام را چند بار در سلسله استادان و شاگردان مشایخ سیستان آورده و همه جا به صورت «ابوعمر» ضبط کرده است (از جمله نک. ۲۰۰پ، ۲۰۱پ، ۲۱۳ر، ۲۱۴پ). این هم قرینه ای است که احتمال خطا را در ضبط تاریخ سیستان تأیید می کند. از سوی دیگر، گفته ایم که نام عالم بعدی در تاریخ سیستان - که ظاهراً فرزند همین نوقانی است - در اغلب منابع «عمر» آمده (یعنی ابوالحسن عمر بن ابی عمر) و از این جهت هم طبیعی تر است که کنیه پدرش «ابوعمر» باشد. به هر حال، علی رغم به هم ریختگی مختصری که در ترتیب نسل ها در تاریخ سیستان به وجود می آید، ظاهراً باید پذیرفت که ضبط تاریخ سیستان اشتباه است و باید به «ابوعمر» اصلاح شود.^{۱۰}

۴. القاضی ابوالحسن (صفحه نود)

یکی از مشایخی که نامش در تاریخ سیستان آمده و به ترتیبی که در مقدمه متن گفته ایم شناسایی قطعی او ممکن نشده است «القاضی ابوالحسن» است. در آن جا احتمالاتی طرح کرده ایم و این جا ناچار احتمال دیگری را هم اضافه می کنیم. هبة الله بن عبدالجبار می گوید «القاضی ابوالحسن بن محمد علی بن محمد الصحری»

۱۰. یک ابوعمر و النوقانی در میان مشایخ طبقة الثالثة کتاب السیاق دیده می شود (الصریفینی، ۱۳۹۱: ۳۰۱) که بنا به قراین و اسلوب آن متن باید از کسانی باشد که در نیمه دوم قرن پنجم (یا کمی بعدتر) درگذشته است. منظور نویسنده تاریخ سیستان احتمالاً نمی تواند این فرد باشد.

کتب [کذا] محمد بن احمد بن یحیی رحمه الله فی شهر ربیع الآخر من سنة تسع و سبعین و ثلثمایه. رحم الله کاتبه و من نظر فیه من المسلمین. آمین رب العالمین. (گ ۸۳ر)

۶. خلیل بن احمد (هشتادوشش)

در مقدمه چاپ عکسی، هنگام بحث درباره خلیل بن احمد سجزی گفته‌ایم که تاریخ ۳۶۸ قمری که برخی منابع به عنوان زمان درگذشت وی آورده‌اند احتمالاً درست نباشد. همان‌جا (پی‌نوشت ۲) افزوده‌ایم که یکی از دلایل مشکوک بودن این تاریخ این است که خلیل بن احمد بستی، که در سال ۳۶۰ قمری متولد شده، از این خلیل سجزی سماع داشته‌است. مبنای این استدلال این بوده‌است که ما بر اساس عهد ذهنی فرض کرده‌ایم کسی که در ۳۶۰ قمری به دنیا آمده‌باشد نمی‌تواند از کسی که در ۳۶۸ قمری درگذشته سماع کرده‌باشد. بعدتر با بررسی‌ای آماری در شرح‌حال‌های المنتخب من السیاق معلوم شد این استدلال پایه محکمی ندارد، زیرا سماع در این سن و سال، اگرچه مستبعد است، اما به هیچ وجه ناممکن نیست. گذشته از تعبیر «سمع فی صباه» که مکرراً در تراجم آن متن دیده‌می‌شود، قراین دیگری هم این امر را تأیید می‌کند؛ از جمله این تصریحات: یک. ابوالحسن صاعدی که متولد ۳۷۷ است در سال ۳۸۳ الناسخ و المنسوخ محمد بن مهاجر را سماع کرده‌است (الصریفینی، ۱۳۹۱: ۱۷۱)؛ دو. ابوبکر المغربی گفته‌است پدرش او و برادرش را بر دوش می‌گرفته و به مجالس سماع می‌برده‌است (همان: ۱۲۷)؛ سه. همان: ۳۱۲)؛ سه. عبدالغافر الفارسی، مؤلف السیاق، در هفت‌سالگی شروع به سماع حدیث کرده‌است (همان: ۸۱۲).^{۱۱} به هر حال تاریخ ۳۶۸ به عنوان زمان درگذشت خلیل بن احمد، از جمله به دلیل آن‌که با تصریحات ذهبی (که در همان مقدمه آورده‌ایم) سازگاری ندارد، محل تردید است، اما آن استدلال فرعی قابل اتکاء نیست.

۷. قسامات (صدویست‌وشش)

آخرین نکته تکمله‌ای است بر بخش «لغات و تعبیرات»

۱۱. در چاپ عکسی (با تصویر اصلی نسخه) به ترتیب در این صفحات: ۳۹ر، ۳۰پ، ۱۴۵ر.

که شیخ بغداد بود در عهد پدرم به سیستان آمد و مشایخ سیستان از او سماع کردند (الصریفینی، المنتخب من کتاب السبعیات، فاضل احمد: ۲۱۳پ). افزودن این فرد به احتمالات طرح‌شده در مقدمه چاپ عکسی ظاهراً مانعی ندارد. با این حال نمی‌دانیم آیا این قاضی ابوالحسن با نفر دومی که در آن‌جا معرفی کرده‌ایم ارتباطی دارد یا نه.

۵. ابوالحسین [-] بن محمد بن احمد بن یحیی

نویسنده تاریخ سیستان در ضمن فهرست علمای سیستان از «ابوالحسین بن محمد بن احمد بن یحیی» که کتابی به نام غریب القرآن داشته نام برده‌است. هویت این شخص، علی‌رغم جست‌وجوهایی که کرده‌ایم، معلوم نشد و به همین علت در مقدمه چاپ عکسی بحثی درباره او نکردیم. این ابهام هم‌چنان باقی است؛ تنها اضافه می‌کنیم که نزدیک‌ترین نام و نسبت به آن‌چه در تاریخ سیستان آمده «ابوالحسن علی بن محمد بن یحیی السجزی» است که به قول عبدالغافر فارسی، از مشایخ شاذی بن الفرج اصفهانی بوده‌است (الصریفینی، ۱۳۹۱: ۳۸۲؛ قس. «ابوالحسن علی بن الحسن بن یحیی» در الصریفینی، المنتخب من کتاب السبعیات، فاضل احمد: ۱۹۶ر). با این حال، از آن‌جا که اطلاع زیادی درباره این شخص نداریم، تطبیق او با نامی که در متن آمده دشوار به نظر می‌رسد. از سوی دیگر، نام «محمد بن احمد بن یحیی» (همان‌طور که در نام پدر ابوالحسین مورد بحث می‌بینیم)، در آغاز و انجامه یکی از کهن‌ترین نسخه‌های مشکل القرآن [= تأویل مشکل القرآن] ابن‌قتیبه (مورخ ۳۷۹) دیده‌می‌شود. طبعاً دلیلی نداریم که این فرد را پدر ابوالحسین محلّ بحث بدانیم (به‌ویژه که نشانی از محلّ کتابت نسخه در دست نیست)، اما از آن‌جا که ممکن است این اشاره در تحقیقات بعدی به کار اهل فن بیاید یادآوری آن بی‌فایده نخواهد بود. در ابتدای این نسخه آمده‌است (نک. ت ۲):

الجزء الأول من کتاب مشکل القرآن تألیف ابی محمد عبدالله بن مسلم بن قتیبه رحمه الله لمحمد بن احمد بن یحیی نفعه الله به و زاده علما ناعفا و یقینا صادقا و قلبا خاشعا و ختم له بالسعادة والمغفرة. آمین رب العالمین. (گ ۱ر)

انجامه نسخه چنین است (نک. ت ۳):

متن. یکی از تعبیّرات بحث‌برانگیز تاریخ سیستان «قسامات» است، در این عبارت: «مردمان بدر دسر نبودندی به قسامات»^{۱۲} و حشرها» (چاپ عکسی: ۲۲). قسامات، که معنی و ریشه دقیقش معلوم نیست، به شرحی که در مقدمه چاپ عکسی آمده باید با امور مالیاتی و خراج مربوط باشد. ما در آنجا با این پیش‌فرض که ضبط نسخه تاریخ سیستان درست است به «قسامات» در ترجمه تاریخ یمینی (چاپ قویم) اشاره و یادآوری کرده‌ایم که این تعبیر در چاپ دیگر آن کتاب (چاپ شعار) به صورت «قسامات» آمده است. اکنون اضافه می‌کنیم که با توجه به قراین و نیز نمونه‌هایی که در ادامه ذکر خواهد شد، به نظر می‌رسد «قسامات» تاریخ سیستان و ترجمه تاریخ یمینی هر دو اصلاً همان «قسامات» بوده است که در متون دیگر - از جمله چاپ جدیدتر ترجمه تاریخ یمینی - دیده می‌شود.^{۱۳} خوشبختانه فراهم شدن دسترسی به پیکره زبانی فرهنگستان علاوه بر آن که به ما این امکان را می‌دهد که شواهد «قسامات» را در متون مختلف ببینیم، چنان که خواهیم دید فایده دیگری هم دارد. جست‌وجو در پایگاه دادگان فرهنگستان نشان می‌دهد قسامات در محدوده آن پیکره قریب ۳۰ شاهد دارد که همه آن‌ها، بلااستثناء، با مسأله خراج و مالیات و امثال این‌ها مربوطند. مثلاً:

طوایف خلایق از تکالیف بی‌وجه و زواید و قسامات مجحف مصون ماندند (سمط العلی: ۶۳)؛ شرف‌الدین بیتکچی... به قلانات و قسامات و عوارضات و تجبر و تحکم دیوانی رجال جبال غور را از منازل و اوطان جلای وطن فرمود (تاریخ‌نامه هراة: ۱۷۴)؛ اصحاب و اکره و مزارعان او را به قسامات و تخصیصات و اخراجات و تخریجات و عوارض و مزاحمات... مزاحم و معرض نگردند (دستور الکاتب: ۱۸۶ / ۲) و... (پایگاه دادگان فرهنگستان زبان و ادب فارسی)

فایده مهم‌تر چنین جست‌وجویی البته چیز دیگری است؛ این جست‌وجو نشان می‌دهد تمام شواهد «قسامات» در پیکره یادشده اولاً از متون سده‌های هفتم تا نهم - و بیش

۱۲. با توجه به مباحثی که در ادامه خواهد آمد، نشانه تشدید - که در اصل نسخه دیده می‌شود - احتمالاً زاید است.

۱۳. اگرچه مأخذ و ریشه دقیق این کاربرد هم چنان مبهم است.

از همه از قرن هشتم - هستند و ثانیاً در متون مصنوع و فنی - یا به‌هرحال در متونی با گرایش‌های فنی نویسی - به کار رفته‌اند.^{۱۴} با این مقدمات، معلوم نیست چنین تعبیری چرا باید در تاریخ سیستان، که به‌خلاف همه آن متون متنی مرسل و از قرن پنجم است (می‌دانیم که بخش کهن تاریخ سیستان در ۴۴۸ق نوشته شده است)، به کار رفته باشد. آیا ممکن است این تعبیر را کاتبان در دوره‌های بعدتر (بعد از قرن ششم و رواج نسبی تعبیر «قسامات») به متن افزوده باشند؟ بعید نیست.

گفتیم که شواهد قسامات در متون فارسی ظاهراً از سده هفتم قدیم‌تر نیست، اما آیا ممکن است نویسنده تاریخ سیستان، که چنان‌که در مقدمه چاپ عکسی گفته‌ایم اطلاعاتش را گاه از متون عربی گرفته است، در این استعمال تحت تأثیر عربی بوده باشد؟ احتمالاً نه، زیرا این کاربرد در متون عربی هم گویا دیده نمی‌شود. البته شاهدی مرتبط از المختصر من السیاق در دست است که ممکن است خلاف این را اثبات کند، اما به شرحی که گفته خواهد شد شاید نتوان اصالت و قدمت آن را تأیید کرد. المختصر من السیاق در شرح کارهای خیر ابوعلی المنیعی (متوفی ۴۶۳ق) می‌نویسد:

و یسعی فی الخیرات عموماً و من جملة مساعیه رفع الاعشار من ابواب البلد و رفع القسم و الوظائف عن القرى و أرباب الخراج و رفع مصارفة الصحیح و المكسور من النقود و... (الفارسی، ۱۳۸۴: ۵۲؛ همو، ۱۹۶۵: ۱۶پ)

به‌صورت طبیعی می‌توان فرض کرد که تلخیص‌کننده السیاق تعبیر «رفع القسم» را از متن اصلی آن کتاب گرفته است. از این فرض باز به‌صورت طبیعی می‌توان نتیجه گرفت که این اصطلاح در زمان حیات مؤلف السیاق (قرن پنجم و ششم) شناخته شده و رایج بوده است. با این حال مشکل این است که به دلایلی نمی‌توانیم آن فرض نخست را مسلم فرض کنیم؛ به عبارت دیگر اساساً

۱۴. این متون عبارتند از: ترجمه تاریخ یمینی، مرصاد العباد، المعجم فی آثار ملوک العجم، جامع التواریخ، مسامرة الاخبار و مسایرة الاخیار، تاریخ‌نامه هرات، دستور الکاتب فی تعیین المراتب، سمط العلی للحضرة العلیاء و تاریخ قم (پیکره فرهنگستان تمام شواهد متنی را در بر نمی‌گیرد، اما به‌هرحال در مباحثی از قبیل بحث حاضر می‌توان با استفاده از آن به استنباط‌هایی کلی رسید).

عطا و مصطفی عبدالقادر عطا. راجعه و صححه نعيم زرزور. بيروت: دارالکتب العلمیه.

- تاریخ سیستان (۱۴۰۱). چاپ عکسی نسخه منحصربه‌فرد ملک الشعراء بهار (نسخه شماره ۶۹۲ مجلس سنا). مقدمه و تعلیقات حمیدرضا (بابک) سلمانی. تهران: کتابخانه مجلس.
- الذهبی، شمس‌الدین محمد بن احمد (۱۴۱۴ق-الف). تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر و الاعلام. تحقیق عمر عبدالسلام تدمری. بيروت: دار الکتب العربی.
- _____ (۱۴۱۴ق-ب). سیر أعلام النبلاء. تحقیق شعیب الارنووط و محمد نعيم العرقسوسی. بيروت: مؤسسه الرساله.
- الصریفینی، ابراهیم بن محمد الازهر (انتخاب و کتابت). المنتخب من کتاب السبعیّات. کتابت ظ. ۶۲۲ق. نسخه شماره ۱۱۵۲ کتابخانه فاضل احمد ترکیه (گ-۱۹۳-۲۲۶).
- _____ (انتخاب) (۱۳۹۱). المنتخب من السیاق لتاریخ نيسابور. تألیف الامام الحافظ ابوالحسن الفارسی. حقیقه و علق عليه محمد کاظم المحمودی. تهران: کتابخانه مجلس.
- الفارسی، ابوالحسن (۱۹۶۵). ← FRYE, 1965
- _____ (۱۳۸۴). المختصر من السیاق لتاریخ نيسابور. تحقیق محمد کاظم المحمودی. تهران: میراث مکتوب.
- متینی، جلال (۱۳۶۱). «خیابان». ایران‌نامه، ش ۱ (پاییز): ۵۷-۹۹.

- FRYE, Richard N. (ed.) (1965). *The histories of Nishapur*. Cambridge- Massachusetts: Harvard university press.

منابع دیجیتال

- بیکره زبانی فرهنگستان زبان و ادب فارسی dadegan.apll.ir

مطمئن نیستیم این اصطلاح را خود عبدالغافر فارسی به کار برده یا تلخیص‌کننده (که از تاریخ حیاتش خبر نداریم) به متن افزوده‌است. دلایل تردید از جمله این است که این تعبیر در گزیده دیگر سیاق - یعنی المنتخب من السیاق - دیده نمی‌شود؛^{۱۵} این را البته ممکن است به اختصار بیش از حد المنتخب مربوط کرد و گفت صریفینی هنگام تلخیص متن مطابق روش معمولش این عبارات را کلاً قلم گرفته‌است. این ممکن است، اما قرینه‌ای دیگر که باز می‌تواند بر آن تردید دامن بزند این است که ذهبی هم - که شرح حال ابوعلی منیعی را از عبدالغافر فارسی نقل می‌کند - این تعبیر را به کار نبرده‌است:

قال عبدالغافر [...] بنی المساجد و الرباطات و جامع مروالروذ، یکسو فی الشتاء نحواً من ألف نفس، و سعی فی ابطال الاعشار عن بلده و رفع الوظائف عن القرى. (الذهبی، ۱۴۱۴ق-الف: ۱۸/۲۶۶؛ با همین عبارات در همو، ۱۴۱۴ق-ب: ۳۱/۱۱۷؛ قس. ابن الجوزی، ۱۴۱۲ق: ۱۶/۱۳۵ که همین عبارات را بدون اشاره به نام عبدالغافر آورده‌است)

با توجه به این مقدمات، اساساً نمی‌توان مطمئن بود که عبدالغافر فارسی تعبیر «رفع القسم» را عیناً به همین صورت در اوایل سده ششم به قلم آورده‌باشد. این نبود اطمینان در مرحله بعد موجب می‌شود نتوانیم از این شاهد به‌عنوان پشتیبان متن تاریخ سیستان استفاده کنیم و بگوییم لابد این اصطلاح در آن روزگار نیز رایج بوده‌است.

منابع

- ابن قتیبه الدینوری، ابو محمد عبدالله بن مسلم. مشکل القرآن. نسخه خطی محفوظ در دارالکتب المصریه، شماره ۱۶۲.
- ابن الجوزی، ابوالفرج عبدالرحمن (۱۴۱۲ق/ ۱۹۹۲م). المنتظم فی تاریخ الملوک و الامم. تحقیق محمد عبدالقادر

۱۵. این تعبیر و کل عبارت در چاپ اخیر المنتخب (۱۳۹۱: ۳۰۶) دیده می‌شود، اما باید توجه داشت که این بخش‌ها از نسخه مختصر افزوده شده و در نسخه اصلی نیست. در مجموع، به سبب روش غریب مصحح و آمیختن منقولات متون مختلف - خصوصاً المختصر - با متن اصلی، اغلب لازم است متن نسخه‌ها بررسی شود (تصویر هر دو نسخه در چاپ عکسی‌ای که ریچارد فرای منتشر کرده در دسترس است؛ نک. FRYE, 1965)؛ مثلاً در این مورد خاص ترجمه منیعی که در نسخه المنتخب بیش از سه چهار سطر نیست در چاپ اخیر متن به شش صفحه رسیده‌است.

جدد الامام ابو جعفر فاخر بن معاذ بن احمد بن محمد اشرف من ان تعرف
كان في الدين والسنة مكان وسلدنا يعرف السنن حبه والاقتدا بظرفته وسيرته وهو
امام بان مدافعه في علم الفسند والحديث والمذهب والنظر كان يقعد مجلس التذكير
والدريس والاملا وكان ذا بيان واستباض وذا مروه وسخا وذا يد بهه
وخاطر عزان ستمن الخطا ورا على الفقه وان حاتم احمد بن الحسن والحجوي وغيرهم روى عنه
اهل حستان والغربا والداد وعمي توفي عذاه يوم الاحد الحاد عشر من رجب سنة سبع
عشر واربع مائة واما والده فهو شيخ حستان والامام القبايج بن
الاهلب في الطائفة المنصورة اصحاب الحديث وكان يقعد مجلس التذكير في عهد والده ومجلس الاملا
بعك وقتئذ حافضا امام في التذكير وعلم الفسند روى عن والده واحوته والائمة
ورجل الى هراه مرتين توفي لله الارها والليل فدار على النصف السابع عشر من رجب
سنة خمس وخمسة واربع مائة وكتب اذ دا ابن اربع عشر سنة ودفن في القديه
بمجلسه من هاج في حرة المدرسه المنسوبة له
ابوالحسن محمد بن

تصوير ۱

الاول من اجاب
فان ارجحة عليه الله في سلمه وقبيله رحمه الله
الجمعة والجمعة والجمعة الله به وزادة علماءنا
وقضاة قضاة قضاة خاتمتها وختمه بالتمجاده
والمعقود امزب العالمين
امير المؤمنين

تصوير ۲

وكتب محمد بن احمد بن يحيى رحمه الله في شهر ربيع الاخر
من سنة تسع وسبعين وثلثمائة رحمه الله كاتبه ومنظر
فيه من المسلمين امير رب العالمين وبقول سوف يمل بدي
ويعقود الكتاب وفتال
اراقنا يد علماءنا نظروا بعد نال الاشارة

تصوير ۳

Table of Contents

Editorial

Why Do We Neglect the Importance of Translation?	3-4
--	-----

Articles

A Treatise on Aristotle's Biography and Works / Marvan RASHED ; Translated by Hoseyn MASOUMI HAMEDANI	5-8
An Unexpected Romance: Reevaluating the Authorship of the <i>Khosrow-nāma</i> / Austin O'MALLEY ; Translated by Shokoofe MAYBODI	9-33
Abū-Īshāq-i Kāzīrūnī and Īshāqī Dervishes in Anatolia / Fuat KÖPRÜLÜ ; Translated to German by Paul WITTEK ; Translated to Turkish by Jemal KÖPRÜLÜ ; Translated to Persian by Hojat FAKHRI	34-40
A Newly-Found Manuscript of <i>Hizār Hikāyat-i Şūfiyān</i> (A Thousand Narratives of the Sufis) / Hamed KHATAMIPOUR	41-50
The Friendship of Aunt Bear (Doing Someone an Unintended Disservice) / Seyyed AhmadReza QAEMMAQAMI	51-55
<i>Bayāz-i Şā'ib</i> (An Anthology of Persian Poems Compiled by Şā'ib) / Seyyed Jafar HOSEYNI ESHKEVARI	56-59
Some Remarks on the Introduction of the Facsimile Edition of <i>Tārīx-i Sīstān</i> / HamidReza (Babak) SALMANI	60-66
New Information About the Poet of "Seek Knowledge from the Cradle to the Grave" (<i>Zi Gahwāra tā Gūr Dānish Bijūy</i>) and His Family / HamidReza FAHNDEJ SADI	67-72
Investigating the Poems of Two Different Shams-i Hājīs in <i>Majmu'ī-yi Laṭāyif wa Safīnī-yi Zārāyif</i> (A Handbook on Rhetoric and an Anthology of Persian Poems) / Mohsen SHARIFI SAHI	73-75
<i>Maktūbāt-i Qadīm</i> or <i>Maktūbāt-i Şadī</i> ? (Early Letters, or Centesimal Letters?) / MohamadSadegh KHATAMI	76-78
Investigating a Possibility: The Absence of the Title "Urūsh al-Dīn" in <i>Lubāb al-Albāb</i> / Sara SOLEYMANI KASHKOULI	79-80
Investigating a Number of Farrukhī-yi Sīstānī's Couplets through Yahyā Tawfīq's Anthology of Persian Poems / Kiamehr NAMVAR	81-87
Under the Auspices of Orientalists: Exploratory Roads to the Manuscripts of Ibn-i Baṭṭūṭa's Travelogue / Reyhaneh BEHBOUDI	88-95

Reviews and Critiques

The Importance of <i>The Library of Congress Catalogue of Persian Manuscripts</i> to Indian Sub-Continental Studies / Arif NAUSHAHI	96-98
A Few Notes on the New Edition of <i>the Small Farāmarznāma</i> , Its Composer and Date of Composition / Sajjad AYDENLOO	99-113
Translation or Distortion? (A Few Comments on <i>A Study Of Tabā'ī al-Ḥayawān</i>) / Yousuf AL-HADI ; Translated by Salman SAKET	114-123
Some Considerations on the Edited Text of <i>'Ajāyib al-Dunyā</i> (Wonders of the World) / Seyyed Reza MOUSAVI HAFTADOR ; Radman RASOULI MEHRABANI	124-145

Essays on Research

What Does an Etymologist Do? (12) / Walter BRUNO HENNING ; Translated by Seyyed AhmadReza QAEMMAQAMI	146-151
--	---------

Iran in Ottoman Texts and Sources (22)

Works of Ahmed Cevdet Pasha / Nasrollah SALEHI	152-154
---	---------

On the Previous Articles

On <i>Shin-i Zayī</i> and <i>Sin-i Zayī</i> (the Farsi Phonemes /sh/ and /s/ Realised as /z/) / Ali Ashraf SADEGHI	155-156
<i>Chand - Chand-e</i> / Masoud RASTIPOUR	157-159

Gozaresh-e Miras

92 - 93

Quarterly Journal of Textual Criticism,
Codicology and Iranology

Third Series, vol. 5, no. 3 - 4, Autumn 2020 - Winter 2021
[Pub. Spring 2022]

Properietor:

The WRITTEN HERITAGE RESEARCH INSTITUTE

Managing Director & Editor-in-Chief:

Akbar Irani

General Editor:

Masoud Rastipour

Managing Editor:

Younes Taslimi-Pak

Cover:

Mahmood Khani

Print:

Miras

No. 1182, Enghelab Ave.,
Between Daneshgah St. & Abureyhan St.,
Tehran, Iran

Postal Code: 1315693519

Tel: 66490612, **Fax:** 66406258

Website: www.mirasmaktoob.ir

E-mail: gozaresh@mirasmaktoob.ir

Table of Contents

Editorial

- Why Do We Neglect the Importance of Translation? 3-4

Articles

- A Treatise on Aristotle's Biography and Works / Marvan RASHIED; Translated by Hoseyn MASOUMI HAMEDANI 5-8
- An Unexpected Romance: Reevaluating the Authorship of the *Khosrow-nāma* / Austin O'MALLEY; Translated by Shokoofe MAYBODI 9-33
- Abū-İshāq-i Kāzīrūnī and İshāqī Dervishes in Anatolia / Fuat KÖPRÜLÜ; Translated to German by Paul WITTEK; Translated to Turkish by Jemal KÖPRÜLÜ; Translated to Persian by Hojat FAKHRI 34-40
- A Newly-Found Manuscript of *Hizār Hikāyat-i Şūfiyān* (A Thousand Narratives of the Sufis) / Hamed KHATAMIPOUR 41-50
- The Friendship of Aunt Bear (Doing Someone an Unintended Disservice) / Seyyed AhmadReza QAEMMAQAMI 51-55
- Bayāz-i Şā'ib* (An Anthology of Persian Poems Compiled by Şā'ib) / Seyyed Jafar HOSEYNI ESHKEVARI 56-59
- Some Remarks on the Introduction of the Facsimile Edition of *Tārīx-i Sīstān* / HamidReza (Babak) SALMANI 60-66
- New Information About the Poet of "Seek Knowledge from the Cradle to the Grave" (*Zi Gahwāra tā Gūr Dānish Bijūy*) and His Family / HamidReza FAHNDEJ SADI 67-72
- Investigating the Poems of Two Different Shams-i Hājis in *Majmu'ī-yi Laṭāyif wa Safīnī-yi Zarāyif* (A Handbook on Rhetoric and an Anthology of Persian Poems) / Mohsen SHARIFI SAHI 73-75
- Maktūbāt-i Qadīm* or *Maktūbāt-i Sadī*? (Early Letters, or Centesimal Letters?) / MohamadSadegh KHATAMI 76-78
- Investigating a Possibility: The Absence of the Title "Urūsh al-Din" in *Lubāb al-Albāb* / Sara SOLEYMANI KASHKOULI 79-80
- Investigating a Number of Farrukhī-yi Sīstānī's Couplets through Yaḥyā Tawfīq's Anthology of Persian Poems / Kiamehr NAMVAR 81-87
- Under the Auspices of Orientalists: Exploratory Roads to the Manuscripts of Ibn-i Baṭṭūṭa's Travelogue / Reyhaneh BEHBOUDI 88-95

Reviews and Critiques

- The Importance of *The Library of Congress Catalogue of Persian Manuscripts* to Indian Sub-Continental Studies / Arif NAUSHABI 96-98
- A Few Notes on the New Edition of *the Small Farāmarznāma*, Its Composer and Date of Composition / Sajjad AYDENLOO 99-113
- Translation or Distortion? (A Few Comments on *A Study Of Ṭabā'ī' al-Hayawān*) / Yousuf AL-HADI; Translated by Salman SAKET 114-123
- Some Considerations on the Edited Text of *'Ajāyib al-Dunyā* (Wonders of the World) / Seyyed Reza MOUSAVI HAFTADOR; Radman RASOULI MEHRABANI 124-145

Essays on Research

- What Does an Etymologist Do? (12) / Walter BRUNO HENNING; Translated by Seyyed AhmadReza QAEMMAQAMI 146-151

Iran in Ottoman Texts and Sources (22)

- Works of Ahmed Cevdet Pasha / Nasrollah SALEHI 152-154

On the Previous Articles

- On *Shin-i Zayī* and *Sin-i Zayī* (the Farsi Phonemes /sh/ and /s/ Realised as /z/) / Ali Ashraf SADEGHI 155-156
- Chand - Chand-e* / Masoud RASTIPOUR 157-159